

Inhoud

Inleiding	11
Hoofdstuk 1: Aan de slag met het Fries	15
Standaardfries en dialectvariatie	16
In de praktijk	17
Plaats- en gemeentenamen	18
Onderwijs	18
De media	19
Je kent al een beetje Fries	20
Bekende uitdrukkingen	21
Pas op voor valse vrienden	21
Het abc	22
Medeklinkers	22
Klinkers	25
Nasaal klinkend	31
Tweeklanken	32
Breking van tweeklanken	36
Breking in meervouden	37
Breking in verkleinwoorden	37
Drieklanken	38
Hoofdstuk 2: Basisgrammatica	39
Eenvoudige zinsconstructies	39
Zelfstandige naamwoorden	40
De lidwoorden die erbij horen	40
Bijvoeglijke naamwoorden	41
Werkwoorden	42
Werkwoorden op -e en op -je	45
Regelmatige werkwoorden	45
Onregelmatige werkwoorden	46

Voltooid deelwoorden	48
Praten over de toekomst	49
Persoonlijke voornaamwoorden	50
Aan het werkwoord gehecht	51
Aan het voegwoord gehecht	51
Mijn en dijn	52
Zinsbouw	53
Vragen stellen	53
Volgorde van de werkwoorden in de bijzin	54
Telwoorden en rangtelwoorden	55
Hoofdstuk 3: Kennismaken	57
Groeten	57
Vragen hoe het met iemand gaat	59
Het antwoord op de vraag 'Hoe gaat het?'	59
Jezelf voorstellen	60
Anderen voorstellen	61
Waar kom je vandaan?	63
De hamvragen: vijf w's en drie h's	65
Welke taal spreek jij?	67
De lippen van Doutzen	68
Als je wat over jouw familie wilt vertellen	70
Praten over het weer	72
Omschrijven hoe je woont	74
Wat je altijd nog kunt zeggen	75
Hoofdstuk 4: Vakantie	77
De tijd van het jaar	77
Met de trein	78
Zoals de wind waait	80
Met de auto	81
De weg vragen	83
Plaatsbepalingen	84
Op de fiets	85
Met de boot	87
De tijd vliegt	87
Wandelen	90
De gebiedende wijs	92

Kermis/braderie/festival.	93
Slenteren over de braderie	94
Wanneer kun je een werkwoord splitsen?	95
Uit je dak gaan op een festival.	96
Hoofdstuk 5: Sport en ontspanning	99
Schaatsen.	99
De dagen van de week.	102
Zeilen	102
Dagdelen en de dagen voor en na vandaag.	103
Kaatsen	105
Enkele voorzetsels.	106
Voetbal.	108
Andere manieren van ontspanning	109
Wederkerende werkwoorden	110
Culturele aangelegenheden	110
Hoofdstuk 6: Eten en drinken	113
In een restaurant	113
Reserveren	113
Wat vragen aan de serveerster	114
Afrekenen	119
Bij iemand thuis eten.	119
Inkopen doen	121
Hoofdstuk 7: Wonen en werken	127
Huis en tuin	127
De bureu	129
Meer voorzetsels	131
Het dorp.	132
Dorpsfeest en kermis	134
Werk/collega's.	134
Een rustige oude dag?	139
Hoofdstuk 8: Help!	141
Een Fries in nood	141
Je benzine is op.	143
Je bent in een wak gereden.	144

Je zeilboot is het meer op gedreven	145
De veerboot naar het eiland is net vertrokken	146
Geluids- en andere overlast	146

Hoofdstuk 9: Tien Friese uitdrukkingen! **147**

‘It koe minder!’	147
‘Tsjoch!’	147
‘Doge jo wol?’	147
‘Leaver dea as slaaf!’	148
‘Bûter, brea en griene tsiis, wa’t dat net sizze kin is gjin oprjochte Fries!’	148
‘De tiid hâldt gjin skoft!’	148
‘Oeral thús, mar thús it bêste!’	148
‘De minsken wolle ornaris wêze, wêr’t se net binne!’	149
‘As it net kin sa’t it moat, dan moat it mar sa’t it kin!’	149
‘Wêr’t wy op ‘e wrâld ek binne, oer ús skynt deselde sinne!’	149

Bijlage: De geschiedenis van het Fries **151**

De Oudfriese periode	152
De Midfriese periode	153
De Nieuwfriese periode	153

Index **155**

Frysk folksliet

(friesk folks-lie(r)t)
(Fries volkslied)

Tekst (1e couplet):

Frysk bloed tsjoch op! Wol no ris brûze en siede,
En bûnzje troch ús ieren om!
Flean op! Wy sjonge it bêste lân fan d' ierde.
It Fryske lân fol eare en rom.
Klink dan en daverje fier yn it rûn!
Dyn âlde eare, o Fryske grûn!

Uitspraak:

*friesk bloe(l)t tsjoch op wol noo rus broe(l)-ze èn sie(l)-de
èn boe(l)(l)-zje troch uus ier-en om
flee(l)n op wij sjong-e ut bèès-te lòn fòn d' ie(l)-de
ut fries-ke lòn fol eer èn rom
klink dòn èn daa-ver-je fier ien ut roen
dien òò-de eer-e oo fries-ke ghroen*

Vertaling:

Fries bloed, kom op! Wil nu eens bruisen en koken,
En bons in onze aderen!
Vlieg op! Wij zingen het beste land van de aarde.
Het Friese land vol eer en roem.
Klink dan en daver ver in het rond!
Jouw oude eer, o Friese grond!

Inleiding

Fries is de tweede rijkstaal van Nederland en een van de vele Europese minderheidstalen. Het is de eerste taal van de meerderheid van de inwoners van de provincie **Fryslân** (*fries-lòòn*) (Friesland).

Per 1 januari 1997 is de officiële naam van de provincie door een besluit van de Friese Provinciale Staten veranderd van Friesland in Fryslân.

Het Fries heeft een eeuwenoude geschiedenis. De oudste Friese teksten dateren uit de middeleeuwen.

Tegenwoordig vormt het Fries een vast onderdeel in het onderwijs op scholen in de provincie. **Omrop Fryslân** (*om-rop fries-lòòn*) (omroep Friesland), de regionale zender die radio en televisie in het Fries maakt, is heel populair.

Ben je van plan vakantie te gaan vieren op de Friese meren of eilanden? Droom je ervan de Elfstedentocht op de schaats of fiets te volbrengen? Heb je Friese familieleden, (aanstaande) schoonfamilie of vrienden? Denk ook aan Leeuwarden-Fryslân 2018 Culturele Hoofdstad van Europa. Misschien ben je in Fryslân opgegroeid en wil je meer weten over je eigen taal?

Er zijn vele redenen te bedenken waarom het handig kan zijn dat je iets (meer) van het Fries afweet. Dit boekje helpt je hierbij op een toegankelijke manier op weg.

Over dit boek

In dit boek hebben we, voor de duidelijkheid, de volgende conventies:

- ✓ Friese termen staan **vetgedrukt**, zodat ze opvallen.
- ✓ Achter de Friese termen wordt de uitspraak weergegeven. Deze is cursiefgedrukt en staat tussen haakjes. Tussen de lettergrepen komt een koppelteken. De klemtoon wordt aangegeven door een streepje onder de lettergreep waar de klemtoon op valt. Zo dus: (*uit-spraak*).
- ✓ In de uitspraakweergave wordt gebruik gemaakt van de tekens: (ⁿ) , (^r) en (²). De (ⁿ) is geen onbekende in uitspraakland. Deze wordt gebruikt om aan te geven dat de klinkers ervoor nasaal klinken, dus alsof je een wasknijper op je neus hebt. De (^r) in dit boek geeft aan dat de klinkers ervoor moeten worden uitgesproken alsof er een r achter staat, dus, bijvoorbeeld, in **giel** (*ghie^rl*) (geel) moet de *ie* worden uitgesproken als in 'bier' en niet als de *ie* in 'viel'. De (²) wordt in dit boek gebruikt na de *ie*, de *oe* en de *uu* om aan te geven dat deze klank twee keer zolang moet worden aangehouden. Zie hiervoor ook Hoofdstuk 1, Klinkers, Nasaal klinkend en Tweeklanken.

Taalverwerving is een bijzonder proces. Daarom bevat dit boek een aantal elementen die in andere boeken uit de *Voor Dummies*-serie ontbreken. Hieronder noemen we ze:

- ✓ **Je zegje doen.** De beste manier om een taal te leren, is te zien en te horen hoe deze in een gesprek wordt gebruikt. Gesprekken vormen dan ook een steeds terugkerend onderdeel in dit boek. Ze worden voorafgegaan door het kopje 'Je zegje doen' en laten je het gebruik van de Friese woorden zien, de uitspraak en de Nederlandse vertaling ervan.

✓ **Woordjes leren.** Woordjes leren is een belangrijk onderdeel van het leren van een taal. Hier en daar hebben we belangrijke woorden verzameld.

De pictogrammen die in dit boek gebruikt worden

Om de verschillende soorten informatie makkelijker te kunnen vinden, hebben we in de linkermarge de volgende pictogrammen opgenomen:

Dit pictogram brengt handige tips onder de aandacht.

Als je op zoek bent naar informatie over de Friese cultuur, kijk dan naar deze pictogrammen.

Nuttige en interessante informatie die je niet moet vergeten.

Hoofdstuk 1

Aan de slag met het Fries

.....

In dit hoofdstuk:

- ▶ De positie van het Fries
 - ▶ Wie spreekt waar en wanneer Fries?
 - ▶ Het alfabet, klinkers en medeklinkers
-

Iedere Fries verstaat Nederlands. Waarom dan dit boekje? Wel, Friezen zijn trots op hun taal. Ze stellen het op prijs als een anderstalig iemand zijn of haar best doet om Fries te spreken.

Je inspanning zal misschien niet direct uitbundige reacties ontlokken. Laat je hierdoor niet uit het veld slaan. De aanhouder wint. De beloning is de waardering van de Fries die je tegenover je hebt. Als je geluk hebt, wordt die waardering ook nog geuit, bijvoorbeeld in de vorm van een goedkeurend knikje.

Verder is het zo dat veel geboren en getogen Friezen, die elke dag Fries praten met de mensen om zich heen, hun eigen taal niet (goed) kunnen schrijven. Veel ouderen hebben nooit Fries op school geleerd. En veel jongeren hebben dan misschien wel Fries op school gehad, maar meestal is dat te weinig om het gemakkelijk te kunnen schrijven. Ook voor deze mensen is dit boekje handig.

Standaardfries en dialectvariatie

In verschillende delen van de provincie Fryslân wordt het Fries verschillend uitgesproken. Dat wordt dialectvariatie genoemd. Het **Standertfrysk** (*stòn-dut-friesk*) (Standaardfries), dat ook wel **geef Frysk** (*gheef-friesk*) (algemeen beschaafd Fries) wordt genoemd, is de overkoepelende, officiële variant die vooral functioneert als schrijftaal.

De voorkeursvormen voor het Fries zijn sinds 2015 vastgelegd in de **Foarkarswurdlist** (*fwar-kas-wud-list*) (voorkeurswoordenlijst), samengesteld door de **Fryske Akademy** (*fries-ke a-ka-dee-mie*) (Friese academie) (zie: www.fryske-akademy.nl), in opdracht van de provincie Fryslân. Deze lijst is onderdeel van **Taalweb Frysk** (*taal-wèp-friesk*) (taalweb Fries), waar digitale woordenboeken en andere hulpmiddelen te vinden zijn, die steun bieden bij het schrijven van het Fries, zie: www.taalweb.frl/nederlands. Het Fries wordt onderwezen op scholen (zie verderop) en bij de cursussen van de **Afûk** (*aa-foek*) (Afûk) (zie: www.afuk.frl). De Afûk verzorgt cursussen voor volwassenen. Veel autochtone Friezen hebben het Fries lezen en schrijven niet (goed) op school geleerd. Ook vinden veel nieuwe inwoners via de Afûk de weg naar het Fries.

Er zijn drie grote dialectgebieden: de **Klaai** (*klaai*) (Kleistreek), zeg maar het noordwestelijk deel van de provincie, de **Wâlden** (*wòò-den*) (Wouden), omvat het zuidoostelijk deel, en de **Súdwesthoeke** (*suud-wèst-hoe-ke*) (Zuidwesthoek), die naam spreekt voor zichzelf. Binnen deze gebieden zijn er ook nog kleinere dialectverschillen. Sprekers van verschillende gebieden kunnen elkaar trouwens prima verstaan, maar ze kunnen vrij snel horen waar hun gesprekspartner vandaan komt.

Naast het Fries zijn er in de provincie verschillende streek- en stadstalen in gebruik, zoals het Stellingwerfs in de gemeenten Oost- en Weststellingwerf en het Leewarders in Leeuwarden.

En natuurlijk neemt iedere bezoeker of nieuwe inwoner ook zijn of haar eigen taal mee.